

קנין ל"ג אהב את המישרים" _____ תקפו

קנין ל"ג

"אוהב את המישרים"

פתח דבר:

קנין זה של "אוהב את המישרים" כולל בתוכו כמה ענינים שביארו המפרשים, נמנה את פירושיהם בקצרה, ומתוך הדברים יתבארו כמה ענפים: המעלה הגדולה של מי שהוא בעל סברה ישרה בלימודו, וגודל החובה המוטלת על כתפי הלומד להתרחק מכל סברה עקומה, ומה הם הדרכים המובילות לכך שיקנה בנפשו מעלה זו.

ענין נוסף: על האדם להתנהג בישרות בכל פרט ממהלך חייו, ולא רק בלימוד תורתנו הקדושה אלא גם במילי דעלמא יש לנקוט בדרכי יושר, ואזי גם תורתו שלימה ותמימה.

עוד ענין כתבו המפרשים: על האדם להימנע מחנופה לשום בריה בעולם, ונבאר בעזה"ת מדוע תנאים אלו אכן נצרכים בכדי לקנות מעלות התורה.

אוהב את המישרים - שאינו מחניף לשום אדם

ונתחיל במה שפירש במדרש שמואל, וז"ל: "אוהב את המישרים" - כלומר כי אינו מחניף לשום אדם יהיה מי שיהיה, רק אוהב את היושר ובו ידבק. מבואר בדבריו שמי שמחניף פני חבירו מתרחק במעשהו מדרכי היושר, ובזה הוא גורם בנפשו תוצאה הפוכה מהקנין של "אוהב את המישרים".

ונרחיב היריעה בשפלות מדה מגונה זו של חנופה.

תקפה _____ תורה דיליה

מקובל לחשוב שהזהירות מחנופה ודומיה היא בגדר "מדה טובה" או "הידור", אך נביא בעזה"ת הוכחות מדברי רבותינו ז"ל שמדובר בחיוב גמור, ומי שלוקה בנפשו במדה זו יש לו הפרעה גדולה לכל עניניו הרוחניים. נפתח באמירה של הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל ראש ישיבת פורת יוסף: כאשר למד בישיבה בספר אורחות צדיקים, והיה מגיע לשער החניפות הפטיר לתלמידיו: "זה השער שקשה ביותר לקיים מה שכתוב בו, במיוחד בתקופתנו, זוהי הסוגיא החמורה ביותר בכל הספר!"...

כת הנפים אינם מקבלים פני שכינה

ויש לתמוה מדוע מדת החניפות היא ההיפך הגמור מקנין התורה, ויש ליתן טעם פשוט שעל פיו נוכל להבין שמדה זו אף מסוגלת לגרום לאיבוד התורה רח"ל.

והוא על פי מה שמובא בגמרא במסכת סוטה (דף מב.): "אמר רבי ירמיה בר אבא: ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת לצים וכת חניפים וכת שקרנים וכת מספרי לשון הרע".

אם כן שהנמנה על כת זו אינו מקבל פני שכינה, הרי פשוט וברור לכל בן דעת שלא תהיה לזה סייעתא דשמיא בלימודו ולא יצליח בו. ומכאן גודל החשיבות להימנע ולהתרחק ממדה זו של חניפות.

המחניף - ירא מחבריו ולא מהשי"ת

ביסודם של דברים ניתן להאיר זווית נוספת בגנות מדת החנופה, שהרי כתבו התוס' (שם דף מא:): שהמחניף לחבירו מחמת יראתו מפניו ואינו חושש על יראת הקב"ה עושה עין של מעלה כאילו אינה רואה. ונראה מדברי התוס' שענין החנופה הוא שמחשיב האדם את היראה מרעיו על פני היראה מהקב"ה.

וכן כתב בספר החרדים (פרק כד, אות מ"ח) שהעוון של החנף הוא שמחשב עין של מטה יותר מעין של מעלה.

וכעין זה כתוב בשערי קדושה להגאון רבי חיים ויטאל זצ"ל (ח"ב ש"ה) שהחנף מתירא ובוטח באדם, ומזלזל בכבוד המקום.

קנין ל"ג אהב את המישרים" _____ תקפט

המחניף - נמשך אחר מרעיו ומעשיהם

ורבינו בחיי זצ"ל בספרו חובות הלבבות כתב כן ביתר אריכות בפתיחה לשער הבטחון, וביאר שם שאחת מהתועליות שיש במידת הבטחון, כי הבוטח בהקב"ה יעבוד רק אותו בעצמו ולא יתלה תקותו באנשים, ולא יקוה לעזרתם ולא יחניף להם. מה שאין כן החנף עובד את האנשים כדי למצוא חן בעיניהם, ולכן מסכים להם בדברים המנוגדים לגמרי לעבודת ה'.

ובזה נפתח לנו פתח להבין את הסיבה לכך שהמחניף אינו זוכה לתורה, כי הרי הוא מתרחק בעצמו ומרחיק אנשים עמו מהבורא יתברך, וכמים פנים אל הפנים אם הוא מתרחק מהקב"ה הרי הקב"ה מתרחק ממנו, הכיצד יראה סימן ברכה בלימודו?!

החנופה היא איסור גמור ולא רק מדה רעה

וממקורות הנ"ל חזינן שאין האיסור להחניף רק בגדר ההיפך ממדה טובה או מהנהגה מוסרית ראויה, אלא זהו איסור גמור מן התורה משום שבכך נמצא גורם לביטולה של תורה.

ויש לציין שהחפץ חיים זצ"ל במשנ"ב בדיני קריאת שמע שעל המטה (סימן רל"ט ס"ק ט) מנה איסור זה לפני כל שאר העוונות המצויים שיש להתוודות עליהם בכל יום לפני השינה, וז"ל: "כתבו הספרים: שבלילה קודם השינה נכון לאדם שיפשפש במעשיו שעשה כל היום, ואם ימצא שעשה עבירה, יתודה עליה ויקבל על עצמו שלא לעשותה עוד. ובפרט בעוונות המצויים, כגון חניפות, שקרים, ליצנות, לשון הרע, וכן עוון ביטול תורה, צריכים בדיקה ביותר".

זהירותו של החפץ חיים זצ"ל מעוון החנופה

וידוע שהחפץ חיים זצ"ל היה נאה דורש ונאה מקיים. ונביא בזה דבר נפלא שכתב תלמידו הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל בקובץ הערות על מסכת יבמות (סימן י' אות י"ט), וז"ל:

"לפני ל"ה שנה בערך, כאשר נשרפה העיר ראדין, הקדוש בעל החפץ

תקצ תורה דיליה

חיים זצ"ל כתב אז מכתב "קול קורא" לעזרת הנשרפים. והיה צריך לכתוב לרדקטור (שר יהודי רשע) ידוע. כאשר בראש המכתב צריך היה לכתוב איזה תואר של כבוד, הקדוש ז"ל (החפץ חיים) לא ידע לשית עצות בנפשו איך לצמצם בתואר, שלא תהא בו תיבה יתירה שאינה הכרחית, והיה במבוכה זאת כמה ימים, עד שהחליט איך לכתוב.

אחרי ששלח את המכתב היה דואג ומצטער שמא לא נזהר כראוי, וכתב איזו תיבה שהיה אפשר בלעדיה, ונמצא שנתן כבוד לרשע בלי הכרח.

וזה קרוב לשלושים שנה כאשר סיפר לי בזה הלשון: "פעם הייתי באסיפה בוילנא, והיו שם כל הגדולים, והיתה לי קושיא ואף אחד לא תירץ לי אותה. שאלתי היתה: נניח שאין לנו כח להלחם ברשעים, אך מנין לנו ההיתר ליתן להם כבוד? זאת שאלתי, וכולם נשארו דוממים".

וכבר כתב רבינו יונה זצ"ל בשערי תשובה: כי חילוק כבוד לרשעים הוא עוון המכלה מנפש עד בשר, אש הוא עד אבדון תאכל, כי המון חלושי הדעת בראותם הכבוד הניתן לרשעים נמשכים אחריהם, ונוסף גם ההמון הזה על שונאינו".

זהירותו של ה"פחד יצחק" זצ"ל מכתובת תארים מופלגים

וכן ראיתי בספר זכרון פחד יצחק: אירע פעם שהגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל הכתיב מכתב תודה לתלמיד אחד שנדב סכום הגון לשיבה, ולפני ששלח לו את המכתב ביקש לברר מה היו התארים בהם השתמש בכותבו לו בעבר, בכדי להיות בטוח בכך שלא יהיו אלו תארים מופלגים יותר, כי אם לא כן יש בזה משום חשש חנופה!

"שמור עצמך מהיכשל בפח החנופה"

ובוא וראה מה חמורה ומגונה מדה זו של חנופה, שבמכתב שכתב רבי ראובן דב דסלר זצ"ל לבנו הגאון רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל בעל ה"מכתב מאליהו" בהיותו באמריקה, בין השאר הזהיר אותו אביו לבל ייכשל בענין של חנופה.

קנין ל"ג "אוהב את המישרים" _____ תקצא

וזה מה שכתב לו: "מדי זכרי כי לארץ אחרת הלכת, הלא זאת אשר
"עולם חדש" יקראו לה, הוא העולם אשר בו הכסף יענה את הכל, לא
אוכל להעלים עין מלהעריך על דבר הנחיצות לשמור את עצמך לבלתי
היכשל בפח של חנופה".

עצות להינצל ממידת החנופה

ומצינו בדברי רבותינו ז"ל שנתנו כמה עצות בכדי להינצל מחטא מר
זה של חנופה.

ראשית כל ראה מה שהביא הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו
יערות דבש (דרוש טו) בענינה של הסגולה המסוגלת לכל דבר - כח התפילה,
כי כאשר אדם מתפלל בכוונה ושם אל לבו כי רק לה' לבדו נתכנו עלילות
ואך בידו להרע או להטיב כי מה' לבדו הכל, שוב לא יחניף לאיש, ולא ישא
פני אדם. ולכך אסרו בגמרא במסכת ברכות (דף יד.) ליתן אפילו ברכת שלום
לאדם קודם התפילה, כדי שהאדם יחוש שכדאי לפנות רק לה' מאשר לבטוח
בנדיבים. ואין לך דבר המבטל חנופה כמו תפילה בכוונה ובשימת לב.

עוד עצה יעוצה מה שמובא בספר ארחות צדיקים (שער החניפות), שהאדם
צריך להיזהר להרחיק עצמו מן הכבוד ובזה ינצל מן החנופה, כי מי שאינו
שואף להתכבד לא יצטרך להחניף לאנשים אחרים.

"הלהוט אחר מתנות צריך להחניף לבריות"

עצה נוספת כתב שם בספר ארחות צדיקים: הרי רוב המחניפים עושים
זאת מכיון שהם סבורים שתהיה להם טובת הנאה כלשהיא מהאנשים
שהם פונים אליהם. לכן, מי שנזהר שלא להנות מאחרים ניצול מהחנופה,
כמאמר הכתוב (משלי טו, כז) "ושווא מתנות יחיה".

ועיין בשו"ע חו"מ סימן רמט: מדת חסידות שלא לקבל מתנה, אלא
לבטוח בהשם שיתן לו די מחסורו, שנאמר: (משלי טו, כז) "ושווא מתנות
יחיה".

וכתב שם הסמ"ע בס"ק ד: "וכונת חז"ל: דדרך בני אדם להיות להוט

תקצב _____ תורה דיליה

אחר ממון בסוברם להחיות נפשו ונפש ביתו, וקאמר דאדרבה "שונא מתנות יחיה", כי הלהוט אחר מתנות צריך להחניף הבריות ואינו מוכיחן על מעשיהם הרעים שרואה בהם".

והוא הכלל הראשון שנאמר ב"אוהב את המישרים", שומה עלינו להרחיק מנפשינו את מדת החנופה, שלא להחניף לשום אדם. וזהו תמציתו של קנין התורה.

"אוהב את המישרים" - ישרות בלימוד

ועתה נעבור לבאר עוד ענין חשוב שיש בקנין זה, והוא מה שכתב בלחם שמים: "זהו עיקר כל התורה וכל המידות, אם אין יושר תפוג תורה ויצא משפט מעוקל, לכן צריך להזהר עוד בין בלימוד בין במעשה שלא לנטות מקו היושר. אגרא דשמעתתא סברה ישרה".

ונרחיב מעט את היריעה בחשיבות של יושר שכלו של הלומד תורה, ונראה שהדבר הוא הכרחי ואי אפשר מבלעדיו להגיע על השגה כלשהיא בתורה. כי מי שאינו הולך בדרך הישר הרי הוא מתרחק מן התורה, ואין הוא ראוי אל התורה הקדושה שעוסק בה, ולא עוד אלא שיוציא משפט מעוקל.

"כל הישר בסברה - גדול מחבירו"

ידועים דברי הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל באגרת שכתב לנכדו דברים ברורים ונהירים, וזה תוכן המכתב: "וגם העיקר לאחוז בסברה הישרה, ואשר אינה ישרה לאמיתה של תורה גם אם מחודדת, אותה תרחיק. וכד דייקת שפיר, תשכח שכל גדולי הראשונים והאחרונים ז"ל לא נשתבחו אלא בסברה ישרה. כל הישר בסברה גדול מחבירו!"

ובספר קנין תורה הביא את דבריו של הקרן אורה (נדריים דף סב.), וז"ל: "והמעלה היותר גדולה היא השינון ולימוד הגמרא, הם דרכי הסברה הישרה והחידוד האמיתי וכו'. וכאשר ישים מגמתו על זה המכוון בלימודו, וככוונת אמרם ז"ל על זה: לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, אז יגיע אל מחוז חפצו בלימודו, וידבק בה' על ידי מאור התורה".

קנין ל"ג ג' "אוהב את המישרים" _____ תקצג

"פקודי ה' ישרים משמחי לב"

ומלבד זאת: כאשר הלומד עוסק בדברי תורה מתוך ישרות השכל אזי מתענג בהם ומרגיש הוא בלבו את המתיקות הנפלאה שטמונה בתוכם, הרי כתיב בהם (תהלים יט, יא) "מתוקים מדבש ונופת צופים".

הגאון רבי נחום פרצוביץ זצ"ל תמה פעם על אחד מטובי האברכים: הרי מתמיד נפלא הוא, מדוע איפוא שוררת על פניו ארשת עצבות כל היום, הרי על דברי תורה נאמר "פיקודי ה' ישרים משמחי לב"? ניסו הנוכחים להסביר לו: הלה שקוע בחובות, בבעיות משפחתיות קשות וכו'. מה בכך? תמה רבי נחום זצ"ל, אם כתיב בהו "משמחי לב" לא יתכן שהוא עצוב כל כך...

רבי נחום זצ"ל לא אבה לקבל שיכול אדם לחוש בצער כאשר הוא משתעשע בדברי בתורה. זמן רב הפך בקושיא זו, עד שמצא פתח של תשובה: "אולי חסר לו מעט ב"ישרים" ולכן אין כאן גם ה"משמחי לב"...

הקב"ה בוכה על העוסק בתורה בלי ישרות הלב

ומאיזך, בוא וראה מה גודל החורבן של מי שלומד בלי סברה ישרה: איתא בגמרא במסכת חגיגה (דף ה:): "על שלושה הקב"ה בוכה עליהם בכל יום, על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, ועל מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק וכו'", ויש להבין מה פשר הבכי על מי שאינו יכול לעסוק בתורה ועוסק? ואדרבה יש להיות שמח אתו על גודל יגיעתו כי למרות שאינו יכול לעסוק בתורה בכל זאת מוסר את נפשו ועוסק.

וביאר הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל: הכוונה היא, שמי שחסרים לו הכלים המתאימים לעסוק בתורה, דהיינו שאין בו ישרות הלב, ובכל זאת עוסק ומחדש חידושי תורה, עליו הקב"ה בוכה!...

איך נבחן אדם אם סברתו ישרה?

ואחר שנתבאר שלימוד התורה הוא רק על ידי מי שהוא בעל סברה ישרה ואינו פונה לדרך עקלתון, עלינו להקדיש מספר מילים בכדי להבהיר כיצד יהיה הלומד סמוך ובטוח שאכן צועד הוא בדרך היושר.

תקצוד _____ תורה דיליה

ונראה שההוכחה הגדולה ביותר שהאדם נמצא בדרך הנכונה אינה מכך שהוא מחדש בלימודו חידושים מבריקים, או דברים אשר לא שמעתן אוזן מעולם, אדרבה אם לומד הוא סוגיא ותוך כדי כך הוא מקשה ומתריך ומחדש בה, ואחר כך הוא מבחין שהערותיו קושיותיו תירוציו ופלפוליו כתובים בראשונים או בגדולי האחרונים, אז אפשר להיות לו בטוח בעצמו שמקור הדברים מסברה ישרה.

בדרך הישרה נפגשים עם אנשים נוספים

ובוא וראה מה שכתב בזה המשגיח דמיר רבי ירוחם ליוואויץ זצ"ל בספרו דעת תורה (פ' נשא), וזת"ד: "והנה תראה אנשים לומדים איזו סוגיא, מתעמקים בה, ומחדשים חידושים אשר מוצאים אותם אחר כך באיזה ראשון או אחרון, הנה מרגישים בזה איזו חלישות הדעת, בסברם כי מה יתרון להם על כל עמלם, וכי החידוש הלא אינו שלהם, אלא של הספר אשר מצאוהו בו אחר כך.

אבל יש לדעת מה דאמרי אינשי: "כשהולכים על דרך ישרה מתראים עם עוד אנשים!"

דרך משל: אדם ההולך על הדרך הישרה מכאן עד לתחנת הרכבת של העיר מיר, בטוח הוא כי יפגש בדרכו עוד אנשים, כי על דרך הישרה כל האנשים הולכים. אבל אם ילך בדרך עקש עקלתון, שם ודאי לא יפגוש שום איש, כי מי בר דעת אשר ילך בדרך עקלתון. והשם פעמיו אל תחנת הרכבת, ועל הדרך לא פוגש שום איש, סימן הוא לו כי סר מדרך הישר, ואל מטרתו לא יגיע בנקל.

הן הן הדברים בלימוד התורה: הלומד סוגיא בגמרא בכל העמקות, ואומר חידושים ככל העולה על רוחו, מרבה בכשרונו כי רב סברות כרס, ואין לו שום הגבלה לומר מה שלבו חפץ האם ישר בלימודו נקרא?!

הסימן המובהק לישרות הוא להיפך! המחדש איזה דבר בסוגיא ואחר כך הוא מוצא הדברים בחדושי הרשב"א, הריטב"א, בקצות וכדומה, עיסתו מעידה עליו כי ישרן הוא והולך הוא בדרך המלך - מאן מלכי רבנן. שמחה גדולה צריכה ליפול בחלקו אם נפגש הוא בחידושי בנתיבות או ברעק"א,

קנין ל"ג "אוהב את המישרים" _____ תקצה

כי זהו אבן הבוחן שישרים דרכיו וסברותיו, שצועד הוא בדרכי רבותינו הראשונים והאחרונים זצ"ל.

דרך לימודו של הגרנ"ט זצ"ל

הוסיף רבי ירוחם זצ"ל והעיד: "כשלמדתי בראדן, ולמדתי שם יחד עם הגאון רבי נפתלי זצ"ל (בעל חדושי הגרנ"ט), ידעתי דרכיו וכשרונותיו בכל כוחותיו. אחד מדרכיו היה שכשהיו שואלים אותו איזה קושיא בשם הרשב"א ז"ל, היה הולך נבוך ומבוכה עד אשר היה בעצמו עומד על התירוץ של הרשב"א ז"ל.

ופעם אחת הצעתי לפניו קושיא אחת של הרשב"א ז"ל, ויצא ממני עד אשר בא עם תירוץ על הקושיא, וכשאמרתי לו כי עדיין לא כיוון נכונה, הוסיף לעיין ואמר עוד תירוץ, ואמרתי לו שוב כי עדיין לא כיוון לדברי הרשב"א ז"ל, ושוב הביא לי עוד תירוץ שלישי, ואז גליתי לפניו כי אמנם כל שלשת התירוצים מכוונים לדברי הרשב"א ז"ל, ונשתוממתי לראות גודל ישרותו, כי קנה ממש דרך הרשב"א ז"ל, וכמובן ששמחתו אז היתה עד למרבה!
עד כאן תוכן דבריו של המשגיח זצ"ל, ודברי פי חכם חן שפתיים ישק.

הבשורה הטובה שהתבשר הבית הלוי זצ"ל

כעין זה מספרים על הגאון בעל הבית הלוי זצ"ל: פעם אחרי שסיים למסור את שיעורו בישיבת וולאז'ין, ניגש אליו אחד מתלמידיו שהיה חביב עליו ביותר, ואמר לו שחידושו היה הפלא ופלא אבל החידוש כבר כתוב באחד מן הראשונים ז"ל...

אמר לו הבית הלוי זצ"ל: "תודה לך על הבשורה הטובה, גרמת לי קורת רוח רבה". זאת משום שהבנה יסודית וישרה נחלת רבים וגדולים היא... לא כהבנה שטחית ועקומה, רק יחידים נמשכים אליה...

עם שכל ישר ניתן לחדש לאמיתה של תורה

ומי שניחן ב"שכל ישר" ובחשיבה נכונה ביכולתו לחדש חידושים אמיתיים וישרים.

תקצו _____ תורה דיליה

וכמו שכתב הסטייפלער זצ"ל בקריינא דאיגרתא (ח"א מכתב ד'): "אדם שזוכה ללמוד כהוגן רוב הש"ס והפוסקים, ושכלו קולט כסדר את סברות הגמרא והתוספות, אזי אפילו בעל כשרון פשוט מתיישר שכלו כבעלי כשרונות גדולים וזוכה גם כן לחדש חדושי תורה לאמיתה של תורה".

אדם יכול לרכוש "שכל ישר"

עתה נעסוק בשאלה מתבקשת: האם הדברים תלויים בנו, האם יכול האדם להשיג ישרות בדרך לימודו? ואם כן מה הם הדרכים המובילות לקנות בנפשנו מעלה עצומה זו?

נקבע בפשטות: אין הדברים תלויים אלא בנו ובהחלטתנו, לא מדובר רק במתנת שמים!

נביא כמה מן העצות והדרכים בהם ניתן להיעזר בכדי ליישר את שכלנו ולהסיר ממנו כל מסילות עקלתון.

על ידי הלימוד עצמו ניתן להשיג ישרות

ישנה מעשייה ידועה על הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל: נכנס למעונו יהודי מתושבי עירו ברנוביץ, כדי להתייעץ עמו בעניני מסחר ופרנסה. הוא פרש לפניו את התלבטותיו האם להשקיע את ממונו בעסק כלשהו. רבי אלחנן זצ"ל במקום להשיב פתח את הגמרא ולמד משך רגעים אחדים, בעוד האיש השואל יושב לפניו ומצפה לתשובתו. כשסגר את הגמרא, השיב לו ופטרן לשלום.

לאחר שיצא הלה, הבחין רבינו זצ"ל בסימני תמיהה העולים על פניו של תלמיד מבאי ביתו, "מה לשאלה מסחרית ולעיון בגמרא?" שאל בהשתאות. ענה לו רבינו זצ"ל: "דברי תורה הרי מיישרים את השכל, לאחר שלמדתי מעט, עזרני השי"ת לייעצו עצה ישרה"!

לימוד בספרי גדולי האחרונים זצ"ל - מיישר השכל

בספר גאון ההוראה (פרק ב') הביא כמה מכתבים שכתב הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל לבנו, בהם הוא מורה לבנו את הדרך להשיג "שכל ישר", וזה לשון המכתב:

קנין ל"ג אהב את המישרים" _____ תקצו

"אני רוצה להזכירך מה שכתבתי לך כמה פעמים, שיהיה לך עת קבוע לעיין בקצות החושן. אף שצדקת כי נחוץ לך בקיאות, זה בודאי נחוץ מאוד, אבל שיעור עיון בקצות החושן אין זה סתירה כלל, ונקל הוא למצוא שעות מיוחדות בשבוע אם בערב שבת או בשבת בלילה או ביום. כי הנני מודיעך כי העיון בקצות החושן ונתיבות המשפט הוא תועלת גדול מאוד, וזה ימתיק לך את הלימודים, כי הם מיישרים את השכל ומעוררים לחדש חדושים, עשה זאת ותראה כי טוב האור מדבריהם הקדושים".

ובמכתב נוסף כותב הוא לו: "דעתי נוטה שתתחזק בכל עוז לקבל ידיעה חשובה ובקיאות בדברי הקצות החושן והנתיבות, שדבריהם הם זהב מזוקק, והם המורים דרך ה' לכוין לאמיתה של תורה, הם מחדדים ומזככים את השכל לבל יטה ח"ו מדרך הישר, כי תורה"ק אמת כתיב בה, וכל המתקרב אל האמת הוא מחובר אל החיים וזוכה לתורת חיים".

הרי לנו עצה יעוצה כדי שנוכל לרכוש שכל ישר: כל דברי תורה שאדם לומד בהבנה עם לב פתוח, מרגיל הוא בכך את שכלו לחשוב בפעם הבאה על פי היסודות והכללים שעל פיהם למד. לדוגמא: כאשר הוא לומד את דברי התוס' או אחד מן הראשונים זצ"ל, עם הזמן יקנה תכונה זו של שכל ישר.

ובפרט בלימוד קבוע בספרי גדולי האחרונים זצ"ל אשר מפיחם אנו חיים, כגון ספר קצות החושן ונתיבות המשפט, אשר כל מילותיהם מזוקקים כזהב בפלס היושר וההבנה, כך מורגל יהיה הלומד לחשיבה נכונה וישרה.

"לא ייתכן שהדברי חיים זצ"ל יאמר הפוך מהשכל הישר!"

ולא עוד, אלא שאם כבר קנה לעצמו מעלה זו של שכל ישר, אזי אין בידו האפשרות לומר ואפילו לשמוע מפי אחר דבר עקום!

מסופר על הרב מבריסק זצ"ל שדיבר בלימוד בריתחא דאורייתא עם אחד מהגדולים זצ"ל, תוך כדי הויכוח אמר אותו גדול להרב מבריסק זצ"ל שבתשובות דברי חיים מבואר להיפך ממה שהוא אומר... מרן הגרי"ז זצ"ל

תקצח _____ תורה דיליה

הזדעזע, כמובן שהתחשב ולא ביטל את מה שאמרו לו בשם הדברי חיים זצ"ל, אבל סירב להאמין שכך כתב כי אין זה מדרך שכל הישר.

בקשו הרב זצ"ל שלכשיבוא בשבוע הבא יקח עמו את ה"דברי חיים" בכדי שיוכל לעיין בו בפנים. כשעיין בו הגרי"ז זצ"ל, נוכח לראות שלא די שלא כתוב בו להיפך, אדרבה הדברי חיים זצ"ל אומר כמותו. וכך הפטיר לעברו של אותו גדול: "הרי לא יתכן שהדברי חיים זצ"ל יאמר הפוך מהשכל הישר"...

פקודי ה' ישרים אינם נקלטים במח עקום

בעל האפיקי יהודה זצ"ל נהג לומר: כשם שחרב עקומה אינה נכנסת לנרתיק ישר, וחרב פשוטה אינה יכולה להיכנס בנרתיק עקום. כך השכל הישר של התורה הקדושה אינו יכול להיקלט במח עקום, ואם רואים במישהו שיש בו עקמומיות אפילו במשהו, הדבר מראה שנגע זה של עקמומיות פשה בכל מהלך מחשבתו.

מהו הסימן לשכל ישר?

והנה בזאת ייבחן אדם אם יש באמתחתו שכל ישר, צא וראה מה שכתב הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל (חדושי רעק"א חולין וורשא תרצ"ב):

"מי ששכלו ישר באמת, אזי שכלו הישר ישמרהו וימנעו מללכת שובב להעלות על דעתו חלילה נגד הגמרא והתוספות והרמב"ן וכו', כי כל דברי קודשם מיושרים בתכלית, וההיפך מדבריהם הוא עקום בתכלית, וכל שכל הישר לא יטבע ח"ו בעקמומיות עמקי שאול תחתית, רח"ל מהאי דעתא".

"יצפון לישרים תושיה"

ונחזור עתה בכדי להבין את הקשר בין שכל ישר לקנין התורה, ונראה שיש בזה דברים מפורשים במאמרי חז"ל:

איתא במדרש תנחומא (פ' לך לך יא): "רבי יוחנן בשם רבי יוסי הגלילי אומר: תתקע"ד דור קפל הקב"ה בשביל ליתן תורה לדור המדבר על שהיו

קנין ל"ג אהב את המישרים" _____ תקצט

ישרים, שנאמר (משלי ב, ז) "יצפון לישרים תושיה". הרי שהיה ראוי להמתין כאלף דור עם התורה הגנוזה בבית גנזיו של הקב"ה, עד שבא אותו דור דעה דור המדבר, וראה הקב"ה שהיה הדור ראוי לקבלת התורה, וכל זאת מפני היותם ישרים, כי על התורה נאמר "פיקודי ה' ישרים משמחי לב" ואם כן ראוי לאדם ישר לשמש ככלי קיבול לתורת יושר.

וכשם שהתורה ניתנה בעת הראשונה מחמת תומם וישרותם של דור המדבר, כן הדבר בכל דור ודור, התורה תשכון בלב הישרים, ולפי מדת ישרותו כך יחדרו דברי תורה ישרים ומשמחים אל לבו ויקנו אצלו שביתה בנפשו.

וראיתי על הפסוק במשלי (ב, ז) "יצפון לישרים תושיה" כתב במצודת דוד: "ה' הסתיר רזי התורה ושומרם לתתם לישרים בליבותם". נראה מכך הקשר האמיץ בין היותו של בן אנוש ישר לאופן קנין התורה, כי הישר זוכה שהקב"ה בכבודו ובעצמו מגלה לו רזי תורה השמורים במיוחד עבורו!

"אוהב את המישרים" - על האדם להיות ישר בכל דרכיו

אבל יש נקודה נוספת הטמונה הלכה למעשה בקנין זה של "אוהב את המישרים", ונרחיב מעט הדיבור בענין זה:

בפירוש הר"י נחמיאש זצ"ל פירש: אוהב את המישרים - "על האדם להיות ישר עם הבריות במשאו ומתנו, עד שיאמרו עליו: אשרי פלוני שלמד תורה, אשרי אביו שלמדו תורה".

ניתן איפוא לומר שפירוש זה של "אוהב את המישרים" הוא בבחינת פשוטם של דברים, שעל כל אדם באשר הוא לאהוב את ה"ישרות" בכל ענין שנתקל בו במהלך חייו, הן בנוגע לעסקי מסחר שיש לו להקפיד שכל משאו ומתנו יהיה על דרך הישר ובלי לרמות לאחרים, והן בשאר ענינים שיש בין אדם לחבירו, כגון: כשבא לשדך את בנו או בתו לא ירמה את הצד השני אלא יהיו כל מעשיו ודיבוריו מתוך ישרות.

ובפרט בלימודו כגון שרוצה לקבוע לימוד עם חברותא יש לפרוש לפניו

תר _____ תורה דיליה

את דרכו בלימוד ללא כחל ושרק, ולא לנקוט בדרך של ערמומיות, וכן הלימוד עצמו יתנהל תמיד על אורח מישור.

הקב"ה, התורה, ואבות האומה - קרויים ישרים

והרי יסוד גדול בכל הנהגותיו של אדם שיש לו להידמות להקב"ה בכל דרכיו, על דרך שכתוב בגמרא במסכת שבת (דף קלג:): "מה הוא אף אתה" מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון וכו'.

ומקראות מלאים שהקב"ה ותורתו הקדושה והאבות הקדושים נקראו "ישרים", ובכמה מקומות נכפל ענין זה שהקב"ה מכונה ישר: בדברים (לב, ד) "צדיק וישר הוא", ובתהלים (כה, ח): "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך", וכן בתהלים (צב, טז) "להגיד כי ישר ה'", וכן ועוד מקומות.

וכן נאמר על התורה הקדושה: בהושע (יד, י) "כי ישרים דרכי ה'", ובתהלים: (ט, ט) "פקודי ה' ישרים משמחי לב".

וכן איתא על האבות הקדושים שנקראו גם כן ישרים, כמבואר בגמרא במסכת ע"ז (דף כה): כי לגודל מעלתם הגיעו לשלמות המדרגה של ישרות.

הקב"ה אינו אוהב צדיקים שאינם ישרים

ומצינו להנצי"ב זצ"ל בהקדמה לפירושו העמק דבר שכתב בזה דברים נפלאים, ונצטט מלשונו: זה הספר הנקרא "ספר בראשית" נקרא בפי הנביאים "ספר הישר", כדאיתא במסכת ע"ז (דף כה), ובספר שמואל (ב' א, יח): "ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר", ומפרש רבי יוחנן: "זה ספר אברהם יצחק ויעקב" שנקראו ישרים שנאמר (במדבר כג, י) "תמות נפשי מות ישרים".

ויש להבין הטעם למה קרא בלעם את אבותינו בשם "ישרים" בייחוד ולא "צדיקים" או "חסידים" וכדומה? וגם למה מכונה זה הספר בייחוד בכינוי "ספר הישר", ובלעם התפלל על עצמו שיהא אחריתו כמו בעלי זה הכינוי?

קנין ל"ג "אוהב את המישרים" _____ תרא

והענין: דנתבאר בשירת האזינו על הפסוק (דברים לב, ז) "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא", דשבח "ישר" הוא נאמר להצדיק דין הקב"ה בחורבן בית שני שהיה דור עקש ופתלתול.

ופירשנו, שהיו צדיקים וחסידים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמם, על כן מפני שנאת חנם שבלבם זה את זה חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ד' שהוא צדוקי ואפיקורס, ובאו על ידי זה לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה ולכל הרעות שבעולם עד שחרב הבית.

ועל זה היה צידוק הדין, שהקב"ה ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות, אף על גב שהוא לשם שמים, שזה גורם חורבן הבריאה והריסות יישוב הארץ.

וזה היה שבח האבות, שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' באופן היותר אפשרי, עוד היו ישרים.

...וכן הרבה למדנו מהליכות האבות בדרך ארץ, מה ששייך לקיום העולם המיוחד לזה הספר שהוא ספר הבריאה, ומשום כך נקרא כמו כן "ספר הישר" על מעשה האבות בזה הפרט, עכת"ד.

עלה בידינו שכל יסודות היהדות והאמונה הם מעולם היושר, הקב"ה הוא ישר, והתורה הקדושה נקרית ישרה, וכן האבות הקדושים היו ישרים, וספר בראשית נקרא ספר הישר, כי עיקר הכל הוא להיות ישר.

"האלוקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים"

והנה דרך העבודה אינה בהכרח להמציא לעצמו את מדת היושר, אלא לשמר ולטפח את תכונת הישרות הטבעית שכל אדם נולד עמה מכור מחצבתו.

והגר"ח שמואלביץ זצ"ל בשיחותיו (ספר חכמת חיים מאמר ל"ג) מביא את הפסוק (קהלת ז, ט) "האלוקים עשה את האדם ישר", וביאר שכמו שאם עובד אדמה טומן גרעין קטן בתוך הקרקע, ברבות הימים יצמח ממנו אילן גדול.

תרב _____ תורה דיליה

הרי כל בר דעת מבין שבתכונותיו של הגרעין הקט טמון כל כח צמיחתו של האילן כולו. כי כך ברא הקב"ה את עולמו שכל דבר שגדל ומתפתח, כוחו טמון ביסודותיו.

כך יש לנו לדעת שה"גרעין" של יצירת האדם במעשה בראשית הוא מדת הישרות, וזהו שכתוב: "האלוקים עשה את האדם ישר".

ומבואר מזה שהאדם מעצם טבעו נולד עם תכונה זו של ישרות, ומה שמרגישים אנו בנפשנו שנתקלקל בנו חוש הישרות, הוא מפני שאף שהאלוקים עשה את האדם ישר "המה בקשו חשבונות רבים", וזה תפקידו של היצר הרע, להטות ולהסיט את האדם מדרך הישר. ועלינו מוטלת העבודה להשיב את עטרת הישרות שהתעטר האדם ביצירתו ליושנה.

מדוע נקרא ספרו של הרמח"ל זצ"ל "מסילת ישרים"

וכשם שיצירתו של האדם נטועה במדת היושר, כך גם תכליתו של האדם היא להחזיר את נשמתו אל יוצרו נקיה מכל רבב של עקמומיות.

ונראה שלכן הרמח"ל זצ"ל קרא לספרו הנפלא "מסילת ישרים", וכמו שביאר הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל בעיונים למסילת ישרים, וז"ל:

"רבינו קרא לספרו בשם "מסילת ישרים" ולא קרא אותו בשם "מסילת חסידים", אף כי הוא ז"ל פותח את ספרו ב"יסוד החסידות" וחותר אותו בסוף פרק כ"ו בחתימת הספר: "לא כליתי בספרי זה את כל חלקי החסידות", והולך ודן שם בחסידות עד סוף הספר.

ונראה שהוא מפני שאין החסידות סוף הדרישה הנדרשת מן האדם, וגם היא אינה אלא מעלה בין המעלות המנויות בברייתא דרבי פנחס בן יאיר זצ"ל שרבינו הרמח"ל זצ"ל בספרו מבארן אחת לאחת. וסוף הדרישה היא דוקא שיהא האדם ישר כמו שעשאו האלוקים וכמו שכתוב "האלוקים עשה את האדם ישר" ע"כ.

ואת גודל הדברים נשים אל לבנו ליישר אורחותינו בכל דבר הטעון תיקון, ולהיזהר במשנה זהירות שלא לפגום ביצירה המופלאה בתכלית היושר שהעניק לנו הבורא יתברך.

קנין ל"ג אהב את המישרים" _____ תרג

לעיתים - המקלקל אורחותיו מצליח דרכו

חשוב להדגיש: לעיתים נתקלים אנו בתופעה שאדם הנוהג בדרך עקלתון ועם כל זאת מצליח בדרכיו, המחשבה המתגנבת ללב כל רואה - הנה אין זקוקים למדת יושר בכדי לזכות להצלחה...

אבל כבר התבטא על כך המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל: אם פלוני עשה מעשה עקמומי והצליח, לא נהפך בגלל זה העקום להיות ישר. העקום נשאר תמיד עקום, אלא שבמקרה זה היה כך רצון ה' יתברך, שדוקא הדרך העקומה היתה דרך צלחה...

מדת יושרו של ראש הישיבה מרן הרב שך זצ"ל

וראינו אצל רבים מגדולי ישראל, כיצד אורחותיהם התנהלו בדרך מישור, והישרות היתה נר לרגלם. נביא כמה עובדות בענין על דרך כזה ראה וקדש!

ידועה העובדה הבאה בשער בת רבים: נכדתו הראשונה של מרן הרב שך זצ"ל ביקשה להתמנות למשרה של מורה בבית ספר כלשהוא, לשמע הבקשה ההנהלה מיהרה להיענות לבקשתה משום כבוד סביה הגדול. כשהדבר נודע להרב שך זצ"ל גער בהם באומרו: "המעשה שאתם עומדים לעשות הוא לא ישר ולא הוגן. נכדתי זו רק כעת התחתנה, יש רבות אחרות שכבר ביקשו לקבל משרה לפניה, ואם כן, מה שאתם מספקים לה את מבוקשה הוא בגדר עוול, וממילא אינכם עושים עמי שום טובה"...

"בנך אינו זקוק לי, לא אקה שכר על הלימוד עמו"

סיפור נוסף על מרן הרב שך זצ"ל סיפר בנו של הגאון רבי שמחה זליג ריגר זצ"ל, הדיין דעיר בריסק:

בשנת תרע"ז בהיותי נער צעיר כבן שתים עשרה, נכנסתי ללמוד כתלמיד מן המניין בישיבת סלוצק המעטירה, אשר בראשה עמד בזמנו הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל. עקב גילי הצעיר, ביקש אבי ממרן ראש הישיבה שימצא עבורי את אחד מהתלמידים החשובים בישיבה שילמד עמי בתמורה

תּרד _____ תורה דיליה

לתשלום הגון כּמובן. זאת בכדי שאוכל להשלים את הפער ולהתקדם אל הרמה הכללית של בני הישיבה.

ראש הישיבה הציע לאבי את רבי אליעזר מנחם שך זצ"ל שהיה כבר אז אחד מחשובי הלמדנים והמתמידים שבישיבה, ואכן תוך זמן קצר התחלתי ללמוד עמו.

לאחר שעבר פרק זמן, ביקש אבי לשלם לחברותא שלי על פי מה שסוכם מראש, לתדהמתו סירב הלה לקבל תשלום. וכך אמר: נכון שעשינו הסכם שאקבל כסף כדי ללמוד עם הבן ולקדם אותו, אבל זה היה "מקח טעות". נוכחתי לדעת כי הבן שלך אינו זקוק לדידי ולדכוותי, כי מתעלה הוא מחמת כשרונותיו הברוכים ולא בגללי, ולכן לא מגיע לי כל שכר על כך!

אבי שלא ידע מה לעשות, הלך להתייעץ עם ראש הישיבה רבי איסר זלמן זצ"ל אך גם הוא לא השית לו עצה כיצד יקבל רבי אליעזר מנחם זצ"ל את כספו המגיע לו כדין. פנה הוא לרבי אהרן קוטלר זצ"ל שגם שימש כר"מ בישיבה, שמא יש באמתחתו פיתרון.

במוחו של רבי אהרן זצ"ל עלה רעיון מבריק, פנה הוא לתלמידו רבי אליעזר מנחם זצ"ל ואמר לו: "יתכן שצודק הנך בדבריך שהנער מוכשר ואינו זקוק לך להתקדמות בלימודו, אך ניתן לבדוק זאת באופן פשוט, הבה נטיל עליו להכין בעצמו את התוספות במסכת בבא קמא בדף עז. (מדובר בתוס' מן הקשים והארוכים שבש"ס), אם ישלוט בו כראוי תוך שעה קצובה יתברר כי הצדק אתך, אבל אם לא יעלה הדבר בידו אות הוא שזקוק הנער לסיועך, והתשלום מגיע לך על כך שהנך מקדם אותו בלימוד".

רבי אליעזר מנחם זצ"ל נענה לאתגר ואני התבקשתי אחר כבוד להכין בגפי את התוספות הקשה. מכיון שהייתי נער צעיר ולא הבנתי את עומק כוונתו של רבי אהרן זצ"ל, לקחתי את המשימה במלוא הרצינות, התיישבתי ולמדתי את דברי התוספות בעמל רב. ואכן בהגיע השעה נבחנתי על ידי ראש הישיבה, ושלטתי היטב בדברי התוס'.

בשומעו את אשר אירע, נהרו פניו של רבי אליעזר מנחם שך זצ"ל וניכר

קנין ל"ג אהב את המישרים" _____ תרה

היה עליהן קורת רוח רבה, כל זאת כי עלתה בידו להוכיח שאכן צדק ואין אני זקוק לו. למותר לציין, כי אף על דלותו המחפירה סירב ליטול אפילו פרוטה מאבי עבור שכר הלימוד...

מדוע בירר רבי יעקב קמינצקי זצ"ל מהו ערכו של הגביע?

ומסופר על הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל שאחד מהאנשים משומעי לקחו הקבועים בשיעורו על הרמב"ם, העניק לו כמתנה גביע מכסף לקידוש.

רבי יעקב זצ"ל פסע בעצמו אל אחת החנויות לממכר כלי כסף בטורונטו, וביקש מבעליה שיעריך במדויק את שווייה של "המתנה" שקיבל. בעל החנות לא מסוגל היה לשער את סיבת הבירור המוזר מה ערכו של החפץ שהוענק לו כמתנה...

תדהמתו גברה כשנודע לו כי סיבת הבקשה היתה למען ידע מהו סכום המס אותו עליו להפריש לרשות המסים בעד המתנה. כי רבי יעקב זצ"ל הקפיד לרשום כל מתנה אותה קיבל בתור רב, על מנת לדווח עליה כחלק מהכנסתו המחוייבת במס!...

"אהב את המישרים" - בכל דבר

ברצוני להוסיף את מה שבדידי הוה עובדא, ויש בדברים דלהלן לעורר את הלבבות בענין, וללמוד מהם לקח גדול:

לפני מספר שנים באתי יחד עם החברותא שלי שיחי' לביקור בעיר מולדתי, באחת הלילות יצאו עט"ר הרב מור אבי ז"ל והחברותא לטיול קצר ברחבי העיר. במהלך הטיול הם הגיעו לשוק רוכלים המציעים את מרכולתם תחת כיפת השמים, מטבע הדברים דרך המסחר במקומות מעין אלו התנהל כך: המוכר מציע מחיר מסויים, והקונים בדרך כלל היו מתמקחים עמו עד שהסחורה היתה נמכרת בסכום נמוך בהרבה.

בן לווייתו של אבי ז"ל חשק לקנות לו חפץ טיפוסי הנפוץ רק באיזור זה כמזכרת מן הטיול. הוא פנה אל אחד הרוכלים שהיו במקום, והתעניין

תרו _____ תורה דיליה

אצלו על מחירו, הרוכל ביקש מאה דולר, לשמע הדבר הציע הוא מחיר נמוך מאד, בסופו של דבר הם השתוו על כעשרים דולר...

כשנודע הדבר למור אבי ז"ל, הוא שאל: מה המחיר שסוכם בסופו של דבר? כשנאמר לו מה אירע, לא הסכים לזה בשום פנים ואופן משום שלדעתו מדובר היה במחיר מוזל מאד שלא שיקף את המחיר האמיתי של החפץ, ואף שהסכים המוכר לכך הסכמה מלאה, עדיין חשש שיש בזה צל צלו של עקמומיות, ואין מדרך הישר לעשות כן...

מהו המודד לדעת היכן אנו אוהזים במידת הישרות

נוסיף לסיום הוראה נכונה: כיצד ידע האדם שאכן פוסע הוא בשערי יושר ואינו מאלו המטים עקלקלותם?

ידוע מהגאון רבי ברוך בער זצ"ל שנהג לומר אם אדם מעוניין לדעת מהי דרגת אהבת השם השוכנת בלבו, יבדוק בעצמו עד כמה הוא שונא מעשים רעים, כי זהו כלי המדידה, ככל שהוא שונא יותר את הרוע הדבר מעיד עליו כאלף עדים שאוהב בכל לבו את הקב"ה. והדבר מרומז בפסוק (תהלים צז, ז) "אוהבי ה' שנאו רע".

כמו כן לעניננו, כאשר אנו באים לבחון את מדת היושר בקרבנו, עלינו לבדוק מה מדת התיעוב שאנו רוחשים לכל דבר עקמומי בלתי ישר, או כל מעשה של עוול.

ונראה דלכך נתכוון רבינו שם טוב זצ"ל בבארו: "אוהב את המישרים" - שיאהב את היושר וישנא העוול. כי שנאת העוול נובעת מתוך אהבת היושר.

